

БАЛЕТНИЙ ТЕАТР ЯК ОБ'ЄКТ КРИТИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Мета роботи – проаналізувати сучасний стан системи критичного осмислення явищ балетного театру в Україні. **Методологія.** Застосування методів аналізу та синтезу, хронологічного принципу розгляду подій дозволило провести науково об'єктивне дослідження. **Наукова новизна** статті полягає у виявленні проблем сучасної критики балетного театру в Україні. **Висновки.** Традиції критичного осмислення подій балетного мистецтва, закладені в Європі у XVIII–XIX ст., підтримані та розвинуті за радянських часів, продовжені в період незалежності України. Основними проблемами критики балету в сучасній Україні виявились: нечисленність критично-оцінних публікацій з балетного мистецтва; брак професійних критиків хореографічного мистецтва, що знаються на історії вітчизняного та світового балету, розуміють його поступ; перевага анотаційно-рекламних над аналітико-інтерпретаційними виступами у періодиці; фрагментарність висвітлення подій; відсутність спеціалізованого періодичного видання хореографічної тематики; низький естетико-філологічний рівень новітніх інтернет-форм балетної критики (форуми, блоги та ін.). Звернення науковців до проблем критичного осмислення балетного театру сприятиме комплексному аналізу критично-оцінної сфери хореографічного мистецтва, що, у свою чергу, позитивно позначиться на розвитку хореології.

Ключові слова: критика балету, балетний театр, художня критика, хореографія.

Підлипская Алина Николаевна, кандидат искусствоведения, доцент кафедры классической хореографии Киевского национального университета культуры и искусства

Балетный театр как объект критического осмысления в современной Украине

Цель работы – проанализировать современное состояние системы критического осмысления явлений балетного театра в Украине. **Методология.** Применение методов анализа и синтеза, хронологического принципа рассмотрения событий позволило провести научно объективное исследование. **Научная новизна** статьи заключается в выявлении проблем современной критики балетного театра в Украине. **Выводы.** Традиции критического осмысления событий балетного искусства, заложенные в Европе в XVIII–XIX вв., поддержанные и развитие в советское время, продолжены в период независимости Украины. Основными проблемами критики балета в современной Украине оказались: малочисленность критически-оценочных публикаций по балетному искусству; нехватка профессиональных критиков хореографического искусства, которые знают историю отечественного и мирового балета, понимают его развитие; преимущество аннотационно-рекламных над аналитико-интерпретационными выступлениями в периодике; фрагментарность освещения событий; отсутствие специализированного периодического издания хореографической тематики; низкий эстетико-филологический уровень новейших интернет-форм балетной критики (форумы, блоги и др.). Обращение ученых к проблемам критического осмысления балетного театра будет способствовать комплексному анализу критически-оценочной сферы хореографического искусства, в свою очередь, положительно скажется на развитии хореологии.

Ключевые слова: критика балета, балетный театр, художественная критика, хореография.

Pidlypska Alina, Candidate of Art History (PhD in art history), Associate Professor of the Department of Classical Choreography of Kiev National University of Culture and Arts

Ballet theater as an objective of critical re-evaluation in modern ukraine

Purpose of the research is to analyze the current state of the system of critical interpretation of the phenomena of the ballet theater in Ukraine. **Methodology.** The application of the methods of analysis and synthesis, the chronological principle of consideration of events made it possible to conduct a scientifically objective study. **Scientific novelty.** The scientific novelty of the article lies in the identification of the problems of contemporary criticism of the ballet theater in Ukraine. **Conclusions.** Traditions of critical reflection on the events of ballet art, laid in Europe in the eighteenth and nineteenth centuries, supported and developed during the Soviet era, continued in the post-Soviet period in Ukraine. There are the following main problems of criticism of the ballet in modern Ukraine: a small number of critical-evaluative publications on ballet art; lack of professional critics of choreographic art, who know the history of domestic and world ballet and understand its development; the advantage of annotation-advertising over analytical and interpretative statements in periodicals; fragmented coverage of events; the absence of a specialized periodical on choreography; low aesthetic-philological level of the latest Internet forms of ballet criticism (forums, blogs, etc.). The address of scientists to the problems of critical interpretation of the ballet theater will contribute to a comprehensive analysis of the critical-evaluation sphere of choreographic art, and in its turn, will positively affect the development of choreology.

Keywords: criticism of ballet, ballet theater, art criticism, choreography.

Актуальність теми дослідження. Оцінно-критичний дискурс будь-якого мистецтва є вагомим складовою культури суспільства, запорукою сприйняття мистецтва в усьому спектрі його художніх та соціальних функцій. Критика балетного мистецтва в сучасній Україні переживає ситуацію периферійності в контексті художньої критики, де переважають літературні, театральні, музичні, образотворчі рефлексії, попри тривалість існування феноменів і самого балету, і критики балету. Науковий аналіз сучасних процесів у сфері балетної критики важливий для розвитку хореології (науки про танець),

оскільки критика є ваговою складовою будь-якої мистецтвознавчої дисципліни поряд із історією та теорією. Саме критика покликана аналізувати та оцінювати повсякденні явища мистецтва, намагаючись виявити їхнє значення в сучасності.

Аналіз досліджень і публікацій. Останнім часом активізувалися дослідження у царині аналізу критики різних видів мистецтва: образотворчого (М. Криволапов [7] та ін.), театрального (А. Білик [4] та ін.), музичного (О. Білозерова [5], Н. Осадця [8] та ін.). На жаль, не виявлено жодної публікації, присвяченої тенденціям розвитку та сучасному стану української художньої критики в галузі хореографії, хоча накопичено значний масив критичних статей, присвячених вітчизняному хореографічному мистецтву, зокрема балетному театру. Важливим кроком на шляху комплексного вирішення проблеми є з'ясування сучасного стану системи критичного осмислення явищ балетного театру в Україні.

Мета дослідження – проаналізувати сучасний стан системи критичного осмислення явищ балетного театру в Україні.

Виклад основного матеріалу. У професійному середовищі теоретиків і практиків хореографії поняття "критики" досить часто сприймається лише з негативним відтінком. Звернувшись до етимології (грец. критік τεχνή (критика техна) – мистецтво суддівства, розбирання, критики, від κριτής – суддя, критікоζ – здатний розбирати, судити [3, 196], можна стверджувати, що під критикою слід розуміти "уміння обґрунтовано судити, оцінювати, оскаржувати, давати відгук, перевіряти, екзаменувати, виявляти достоїнства й недоліки" [2]. Отже, обґрунтований аналіз є провідною рисою професійної критичної оцінки, якої нині бракує хореографії в Україні.

Зародження критики як оцінного ставлення до твору мистецтва деякі дослідники простежують у висловлюваннях античних філософів, але більш ґрунтовно видається позиція щодо витоків писемної мистецької критики у добу Просвітництва. Естетична спрямованість англійського просвітництва зумовила появу часопису "Спектейтор" ("Глядач"), що виходив на початку другого десятиліття XVIII ст. [10, 254] та стимулював формування поняття професійної мистецької критики. "Спектейтор" зумів наблизити публіку до розуміння складних естетичних проблем. Не вдаючись на початку до композиційно-образного аналізу літературних творів (адже зародження критично-оцінного ставлення до мистецтва відбулося саме у літературній сфері), головні проблеми естетичних суперечок значною мірою визначалися моральною цінністю твору. Спектр питань поступово розширювався, літературна критика, усвідомлюючи свою зростаючу значущість, формувала власні методологічні основи, визначала принципи оцінювання літературних фактів, поступово переходячи до інтерпретаційної критики. Подібний шлях становлення методології власної критики пройшла більшість видів мистецтва.

Поступово сформувалася хореографічна, переважно балетна, критика, використовуючи принципи театральної, музичної критики, створюючи власні. "З часів, коли балет став публічним видовищем, по мірі його професіоналізації починала формуватися і балетна критика (у газетах Франції, Англії, Італії та інших країн)", – зазначено в енциклопедії "Балет" [11, 50]. Критичні статті, рецензії, замітки, розміщені у періодичній пресі XVII–XIX ст. стали чи не єдиним джерелом (поряд із теоретичними трактатами, що відображали рівень розвитку техніки танцю, та мемуарами провідних діячів балету) для написання історії балетного мистецтва цього періоду. В історію хореографічного мистецтва вписана плеяда видатних критиків балету, завдяки яким, за відсутності засобів відеофіксації, ми можемо ознайомитися із балетмейстерським та виконавським мистецтвом певних епох, не задовольняючись лише "сухим" фактажем, що зберегли афіші та програмки вистав. Серед визначних критиків балету того періоду Ф. Кастиль-Блаза, Т. Готьє у Франції, А. Хаскел у Великобританії, Я. Штелін, М. Яковлев, І. Бочаров, А. Волинський в Росії.

У Радянському Союзі вагомий внесок у розвиток хореографічної критики зробили музикознавці та театрознавці Б. Асаф'єв, О. Гвоздев, В. Івінг, А. та М. Гозенпуд, балетознавці Ю. Слонимський, В. Красовська, В. Гаєвський, Н. Аркіна, В. Ванслов, Н. Шереметьєвська та ін.

В Україні за радянських часів було сформовано основи вітчизняної школи балетної критики. Публікації Ю. Станішевського, М. Загайкевич, Т. Швачко, В. Туркевича заклали професійні основи української балетної критики.

Нині підтримують високий рівень критично-оцінних виступів хореографічної тематики Г. Веселовська, О. Чепалов та ін.

Масштабу діяльність у сфері критики балету упродовж багатьох років провадить О. Чепалов. Із середини 70-х рр. XX ст. у провідних журналах ("Радянський балет", "Радянська музика", "Театральне життя", в пострадянський період – "Балет", "Музика", "Кіно-Театр" та ін.) та численних газетах ("Час", "Труд", "Дзеркало тижня", "День" та ін.) виходять критичні статті О. Чепалова, переважно присвячені балетним подіям Харкова, адже він упродовж понад сорока років є завідувачем літературної частини Харківського національного академічного театру опери та балету ім. М. В. Лисенка.

Непересічною подією для країни стало видання доктором мистецтвознавства, професором О. Чепаловим часопису "Танець в Україні та світі" з 2011 по 2015 рр., упродовж яких вийшло десять номерів. "Це прекрасно оформлене та дуже цікаве видання, де Україна стверджується як танцююча країна, така, що нехай повільно, але вірно входить в контекст європейських і світових культурних цінностей... Прекрасно знаючи, що таке класика, він (Чепалов – А. П.) наполегливо аналізує танцювальний авангард, але не тільки як науковець, а й з користю для практиків ... Журнал "Танець в Україні і

світі" авторський. Тобто у всіх публікаціях і навіть фото (Олександр Чепалов до того ж прекрасно вміє відобразити на знімках миті танцю), видно руку впевненого майстра слова, смак і високі критерії в оцінці твору і виконання танцю", – зазначає Р. Поклітару [9].

О. Чепалов як головний редактор, а також автор більшості матеріалів (понад вісімдесяти за час існування журналу), у традиціях найкращих світових зразків подібних видань, дотримувався паритету між історичними та гостроактуальними матеріалами, портретними замальовками, анонсами, репортажами з фестивалів та конкурсів тощо. На жаль, в ситуації низької вербальної активності професійної спільноти, відсутності у більшості фахівців сфери хореографічного мистецтва сформованого ставлення до критики як необхідної умови розвитку танцювальної культури засновник припинив видання журналу. Нині Україна фактично опинилася в ситуації відсутності періодичного видання хореографічної тематики.

У світі є чимало прикладів танцювальних часописів, що десятиліттями не втрачають популярності. У Великій Британії виходить один з найстаріших – "Dancing Times", перший випуск якого побачив світ у 1910 р. Із 1995 р. видається "Dance Europe", що значно розширив географічний діапазон дописувачів, в якому періодично висвітлюються події європейських сценічних майданчиків, прем'єрні вистави, розміщуються репортажі з хореографічних навчальних закладів.

Одним із найвідоміших часописів, спеціально присвячених проблемам танцювального мистецтва, є "Dance Magazine", що виходить у Сполучених Штатах Америки з 1927 р. 12 разів на рік. І це, попри те, що в країні видається ще низка науково-популярних видань про танець: "Ballet Review" (виходить з 1965 р.), "Dance Spirit", "Dance Teache", "Pointe" тощо.

На теренах колишнього Радянського Союзу неабиякої популярності набув журнал "Радянський балет" (виходив з кінця 1981 р. 6 разів на рік). Нині це журнал "Балет", але, на жаль, він не є загальнодоступним в Україні. З кінця 1999 р. видається "Лінія" – своєрідний додаток до журналу "Балет" у газетному форматі, а у 2012 р. з'явився всеросійський журнал для дітей (від 10 до 16 років) "Студія Антре", основне завдання якого полягає у залученні молоді до хореографічного мистецтва. У Санкт-Петербурзі виходить відомий журнал "PROТанець".

Слід зауважити, що в Україні збереглася традиція висвітлення подій хореографічного життя у газетах, серед них нині найактивніше залучена до процесу "День", де авторство критичних статей найчастіше належить не лише вже згаданим О. Чепалову та Г. Веселовській, які багато років тішать теоретиків і практиків хореографії, а також численних поціновувачів цього мистецтва високим професійним рівнем критично-оцінних матеріалів, а й Ю. Бентя, Л. Тарасенко, Т. Поліщук та ін. Значно рідше до танцювальної тематики звертаються газети "Сьогодні" (А. Пасютіна, А. Школьна та ін.), "Вечірній Київ" (М. Катаєва та ін.), "Український тиждень" та ін. Попри, здавалося б, постійну увагу з боку періодичних видань до балетних подій, більшість журналістських газетно-журнальних заміток обмежуються анотаційно-рекламним змістом.

Марними були намагання відшукати після прем'єри 3 липня 2016 р. балету Аніко Рехвіашвілі "Снігова королева" на сцені Національної опери України імені Т. Г. Шевченка достойну уваги професійних практиків реакцію критиків. Крім кількох матеріалів, написаних журналістами, що необізнані у специфіці балетного театру та хореографічного мистецтва в цілому, практично не було реакції з боку балетознавців, театрознавців.

Подібна ситуація спостерігається і по відношенню до балетів засобами сучасної хореографії: прем'єра "Жизелі" Раду Поклітару у квітні 2016 р. не викликала появи того професійного критико-оцінного дискусійного поля, на яке очікує вже багато років балетмейстер, наголошуючи у багатьох інтерв'ю на образливій відсутності реакції з боку вітчизняних балетознавців.

Останнім часом активізувалося обговорення балетних вистав на інтернет-форумах, також окремі блогери реагують на певні події. Однак, естетико-філологічний рівень подібних виступів, зазвичай, не дає змоги віднести їх до належного рівня критичного осмислення подій [1].

У сучасній ситуації панування постмодерних естетичних концепцій у мистецтві, коли не сам твір, а процес його сприйняття глядачем, не ідеї автора, а поліваріантність тлумачення реципієнтом стають основними, з'являються сумніви щодо цінності критичної складової художньої культури. Безумовно, ніхто не заперечує відносність істини критичного оцінювання навіть найтитолованіших фахівців, розімкненість, незавершеність критичних суджень, неперервність переоцінювання одного й того ж мистецького явища. Однак незаперечним залишається й те, що критика діє як механізм саморегуляції художньої культури, одночасно є й реакцією на твір і спонукальним поштовхом до творчості.

Ф. М. Достоєвський, реагуючи на закиди, щодо марності критики художніх творів, писав: "Критика так само природна і таку ж має законну роль в справі розвитку людського, як і мистецтво. Вона свідомо розбирає те, що мистецтво представляє нам тільки в образах" [6].

Нині в Україні відчутний брак професійної балетної критики, де б, на відміну від журналістських виступів та наукового осмислення, домінувала оцінна інформація. Без фахової інтерпретації, серйозного аналізу комплексно зрозуміти палітру нюансів балетного твору (змістовних, драматургічних, виконавських та ін.) практично неможливо. За відсутності професійної оцінки художнього явища проблематичним видається й виявлення його місця в культурно-історичному процесі, зокрема, у розвитку хореографічного мистецтва.

У ситуації постійного ускладнення художніх процесів у сфері балетного театру критика повинна виступати механізмом їхньої регуляції. Але не інформативна, не регулятивна, не просвітницька та

ін. функції не є провідними для критики, а саме аксіологічна виступає на перший план. Лише за оцін-ного ставлення до твору мистецтва він стає затребуваним.

Наукова новизна статті полягає у виявленні проблем сучасної критики балетного театру в Україні.

Висновки. Традиції критичного осмислення подій балетного мистецтва, закладені в Європі у XVIII–XIX ст., підтримані та розвинуті за радянських часів, продовжені у пострадянський період в Україні. Основними проблемами критики балету в сучасній Україні виявились: нечисленність критично-оцінних публікацій з балетного мистецтва; брак професійних критиків хореографічного мистецтва, що знаються на історії вітчизняного та світового балету, розуміють його поступ; перевага анотаційно-рекламних над аналітико-інтерпретаційними виступами у періодиці; фрагментарність висвітлення подій; відсутність спеціалізованого періодичного видання хореографічної тематики. Новітні інтернет-форми балетної критики (форуми, блоги та ін.) не набули належних професійних ознак, характеризуються низьким естетико-філологічним рівнем.

Звернення науковців до проблем критичного осмислення балетного театру сприятиме комплексному аналізу критично-оцінної сфери хореографічного мистецтва, що у свою чергу, позитивно позначиться на розвитку хореології.

Література

1. Балет и опера. Балет в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://forum.balletfriends.ru/viewtopic.php?t=8378>
2. Барабанов Е. К критике критики [Электронный ресурс] / Е. Барабанов // Художественный журнал. – 2003. – № 48/49. – Режим доступа : <http://xz.gif.ru/numbers/48-49/kritika-kritiki>.
3. Безклубенко С. Мистецтво: терміни та поняття : енцикл. видання : у 2-х т. : Т. 1 (А–Л) / С.Безклубенко. – Київ : Ін-т культурології АМУ, 2008. – 240 с.
4. Білик А. А. Сучасний театр і критика: у пошуках порозуміння [Електронний ресурс] / А. А. Білик // Культура України. –2011. – Вип. 32. – Режим доступу : <http://ku-khsac.in.ua/kultura32/25.pdf>
5. Білозерова О. Музично-критичний текст: функції, жанри, структура аргументації / Олена Білозерова // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Мистецтвознавство. – 2017. – № 1 (Вип. 36). – С. 5–10.
6. Достоевский Ф. Записки о русской литературе [Электронный ресурс] / Ф. Достоевский. – Режим доступа : <http://www.croquis.ru/2345.html>.
7. Криволапов М. О. Українська художня критика другої половини XIX – початку XX століття як активний рушій мистецького прогресу / Михайло Олександрович Криволапов // Культура і сучасність. – 2013. – № 1. – С. 105–110.
8. Осадця Н. Оперна й музично-театральна критика на сторінках львівської преси XIX – початку XX ст. / Наталія Осадця // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. – 2009. – № 1. – С. 62–82.
9. Поклитару Р. Путеводитель в мире танца / Р. Поклитару // Чепалов Олександр Іванович : до 70-річчя від дня народж. : біобібліогр. покажч. / М-во культури України, Харків. держ. акад. культури, Бібліотека; [уклад.: С.В. Євсєєнко, О. С. Хижна, Т. О. Шикаленко; наук. ред. Т. О. Шикаленко]. – Харків : ХДАК, 2015. – С. 15–16.
10. Поляков О. Ю. Эстетическая теория Джозефа Аддисона / Ю. О. Поляков // XVIII век: искусство и жизнь искусства : сб. науч. тр. – 2004. – С. 253–275.
11. Суриц Е. Балетоведение / Е. Суриц, Н. Чернова, О. Петров // Балет : энциклопедия. – 1981. – С. 50–54.

References

1. Ballet and opera. Ballet in Ukraine (2017). Retrieved from <http://forum.balletfriends.ru/viewtopic.php?t=8378> [in Russian].
2. Barabanov, E. (2003). Criticism of criticism. *Khudozhestvennyi zhurnal*, 48/49. Retrieved from <http://xz.gif.ru/numbers/48-49/kritika-kritiki> [in Russian].
3. Bezklubenko, S. (2008). Art: terms and concepts: Encyclopedia edition, (Vol. 1). Kiyiv: Institute of Cultural Studies of the AAU [in Ukrainian].
4. Bilyk, A. A. (2011). Modern theater and criticism: in search of understanding. *Kultura Ukrayiny`* (issue 32). Retrieved from <http://ku-khsac.in.ua/kultura32/25.pdf> [in Ukrainian].
5. Bilozerova, O. (2017). Musical-critical text: functions, genres, structure of argumentation. *Naukovi zapysky Ternopil's`kogo nacional'nogo pedagogichnogo universy`tetu imeni Volody`my`ra Gnatyuka* (issue. 32), (pp. 5–10) [in Ukrainian].
6. Dostoevskiy, F. (2013) Notes on Russian Literature, available at :<http://www.croquis.ru/2345.html> [in Russian].
7. Kryvolapov, M. O. (2013). Ukrainian art criticism of the second half of the nineteenth and early twentieth centuries as an active motive for artistic progress. *Kultura i suchasnist`* (Vol. 1), (pp. 105–110) [in Ukrainian].
8. Osadcyia, N. (2009) Opera and musical and theatrical criticism on the pages of the Lviv press of the XIX – early XX centuries. *Zapysky L`vivs`koyi nacional`noyi naukovoyi biblioteky` Ukrayiny` imeni V. Stefany`ka* (Vol. 1), (pp. 62–82) [in Ukrainian].
9. Poklitaru, R. (2015) Guide in the world of dance. T. O. Shy`kalenko (Ed.), Chepalov Alexander Ivanovich: to the 70th anniversary of birthday : biobibliographic index (pp. 15-16). Xarkiv : XDAK [in Russian].
10. Polyakov, O.Yu. (2004), The aesthetic theory of Joseph Addison. N. T. Pahsaryan (Ed.), *XVIII vek: iskusstvovozhit i zhizniskusstva* (pp. 253–275) [in Russian].
11. Surits, E.Ya. & Chernova, N. & Petrov, O. (1981). *Ballet Studies*. Yu. Grigorovich (Ed.), *Balet : entciklopedija* (pp. 50–54) [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 27.10.2017 р.